

ד. מסופר על אותו תלמיד שהיה מהלך אחר רבי ישמעאל ברבי יוסי בשוק של ציון, ראהו רבי ישמעאל שהוא מפחד, אמר לו: תָּטָא אתה, שהרי כתוב פחדו בציון חטאים.
וכן דרשו משמועה רעה לא יירא משום שנכון לבו בטח בה, וכמעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. ומה שנאמר אשרי אדם מפחד תמיד – בדברי תורה נאמר (רש"י): שמפחד תמיד שמא תשתכח התורה ממנו, שמתוך כך חוזר ושונא ד"ת תמיד).
יהודה בר נתן היה מהלך לאחר רב המנוגא. היה מאנח. אמר לו רב המנוגא: חפץ אותו אדם ביסורים להביא על עצמו?! – שנאמר כי פחד פחדתי ויאתיני, ואשר יגרתני – יבא לי. [ועוד דרשו מן המקראות, אנחה שוברת חצי גופו / כל גופו של אדם. לעיל נה:].

ה. אביי אמר שאין לומר [בנוסח תפלת הנכנס לבית המרחץ, כפי ששנוי בברייתא] ... ואם יארע בי דבר קלקלה ועוון – תהא מיתתי כפרה לכל עונותי – משום שאין לפתוח פה לשטן (כדאמר ריש לקיש. וכן תנא בשם רבי יוסי. והביא רב יוסף סמך מן המקרא: כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו – שמעו דבר ה' קציני סדם).

ו. כשמברך אדם 'דיין האמת' על הרעות, צריך לקבלן ולברך עליהן בלב שלם ובנפש חפצה כדרך שמקבל את הטובות בשמחה ומברך עליהם. [חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה (ר' לוי): באלקים אהלל דבר בה' אהלל דבר (ר' שמואל בר נחמני): כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא; צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא (ר' תנחום): ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מברך (רבנן)].
אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמו של רבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר 'כל העבד רחמנא – לטב עביד' (גם כאשר נראה הדבר בעיני האדם להפך, וכמעשה דרבי עקיבא).

דף סא

קטו. א. אלו הנהגות של יראת חטא, דרך ארץ ומוסר הוזכרו בסוגיא?
ב. מה בין צדיקים לרשעים ולבינונים?
ג. בכל נפשך ובכל מאדך – כיצד?
ד. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח – כיצד? הנפנה לנקביו – לאיזה כיוון הוא פונה?
א. אמר רב הונא משום רבי מאיר: לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקב"ה (אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלקים כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. והכתוב 'הרחב פיך ואמלאהו' – בדברי תורה הוא. לעיל ג. וע' בן יהוידע).

למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן שושבינות (- להשתדל בחופתו ובזיווגו) ואל ירע לו (ויבאה אל האדם – אמר ר' ירמיה בן אלעזר: מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון. וע"ע אבות דרבי נתן ד; ב"ר ופסיקתא זוטרתא בראשית).

לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך, ואפילו אשתו. נודמנה לו על הגשר – יסלקנה לצדדים. וכל העובר אחורי אשה בנהר (שמגבהת בגדיה) אין לו חלק לעולם הבא (אם רגיל בכך – לפי שיבא לידי ניאוף וסופו

יורד לגיהנם (תוס'). ואף בפנויה – לפי שמגרה יצר הרע בעצמו ומסלק הבושה מעל פניו. עפ"י ריעב"ק).
אמר רבי יוחנן: אחורי ארי (ילך) ולא אחורי אשה, אחורי אשה ולא אחורי עכו"ם, אחורי עכו"ם ולא אחורי
בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים (ע"ע לעיל ח בפרטי הדין האחרון).
יש אומרים שעכשו שהנשים מצויות הרבה ברחוב, אין להחמיר בהליכה אחר אשה במקום
הרחק.

המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו –
לא ינקה מדינה של גיהנם (יד ליד לא ינקה רע).
[אמר להם אביי לתלמידיו: כאשר אתם באים בשבילי מחוזה להיפנות בשדות – אל תביטו לצדדים, שמא
יושבות שם נשים ואין זו דרך ארץ להסתכל בהן. סו:].

ב. תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים – יצר טוב שופטם (ולבי חלל בקרבי). רשעים – יצר רע שופטם
(נאם פשע לרשע בקרב לבי, אין פחד אלקים לנגד עיניו). בינונים – זה וזה שופטם (כי יעמד לימין אביון
להושיע משפטי נפשו).
[אמר רבה: כגון אנו – בינונים. אמר לו אביי: לא שביק מר חיי לכל בריה.
לא נברא עולם אלא לרשעים גמורים כאחאב – העולם הזה, או לצדיקים גמורים כרבי חנינא בן דוסא –
העולם הבא (שאין לו בעולם הזה כלום. רש"י).
אמר רבא: לידע אדם בעצמו אם צדיק גמור הוא אם לאו].

ג. בכל נפשך – אפילו הוא נוטל את נפשך [כמעשה דרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה
בזמן הגזרה, והוציאוהו להורג על כך. והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול
מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן?! אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל
נפשך – אפילו הוא נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?!
היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד].
ובכל מאדך – בכל ממונך [והוצרך ליכתב אעפ"י שכבר נאמר 'בכל נפשך' – כי יש לך אדם שחביב עליו
ממונו יותר מגופו]. דבר אחד: בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד.

ד. שנינו: לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרה שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים. ואמרו בשם רב: לא
אמרו אלא מן הצופים ולפנים, וברואה, ובשאיין שם גדר, ובזמן שהשכינה שורה (– שבת המקדש קיים).
א. כן פסק הרמב"ם (בית הבחירה ז, ח). ואף למ"ד קדשה לעתיד לבוא, אין דין זה אמור אלא בזמן
הבית (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"א ט), שאיסור זה [מחוץ למקום המקדש] מדרבנן הוא, ולא אסרו
אלא בזמן הבית (עפ"י קרית ספר שם).
ולענין הטלת מים מן הצופים ולפנים, נקטו פוסקים [דלא כהב"ח] שאף בזמן הזה אסור כשפניו
כלפי הקודש.
ב. בכלל הקלת ראש, גילוח הראש והזקן, הטלת מי רגלים, עמידה כשהוא ערום (עפ"י מאירי
ותורא"ש), וכן לא ירבה שם בשחוק ובשעשועים (עפ"י פיה"מ לרמב"ם).

בענין היפנות לנקבים נחלקו תנאים; לדברי תנא קמא אין להיפנות לכיוון המקדש, דהיינו ביהודה בין

מזרח למערב אסור, ובגליל – בין צפון לדרום, שנמצא פירועו כנגד כיוון המקדש (רש"י. וערמב"ם בית הבחירה ז, ט). ואפילו לצדדים אסור (כפרש"י). וחכמים אוסרים רק ממולו במכוון אבל בצדדים מותר. ורבי יוסי מתיר, שהיה רבי יוסי אומר: לא אסרו אלא ברואה, ובזמן שהשכינה שורה. רבי יהודה אוסר בזמן שבית המקדש קיים אסור ובזמן שאינו קיים מותר. רבי עקיבא מחמיר בכל מקום, אפילו בחוצה לארץ. וכן נהג רבה בעצמו שהיה בבבל – למזרחה של ארץ ישראל – והיה מכיין מקום מושבו בין צפון לדרום.

א. הלכה כרבי עקיבא שאסור בכל מקום, ואף בזמן הזה (רמב"ם בית הבחירה ז, ט; או"ח ג ח). ונחלקו הדעות במדינות השוכנות בצפון או בדרום ארץ ישראל, אם אסורות מזרח ומערב [כי לרע"ק יסוד האיסור הוא משום ששכינה במערב, ולא משום המקדש] או צפון ודרום (ע' בפוסקים או"ח שם).

בספר יראים (השלם תט) פסק כרבי יהודה שבזמן הזה מותר.

ב. לא אסרו אלא במקום פתוח [אפילו היתה העיר מוקפת חומה. מג"א], שאינו נפנה סמוך לכותל (תוס', מהירושלמי). ויש סוברים שאף במקום מוקף מחיצות אסור (ע' רמב"ם בית הבחירה פ"ז; בית יוסף ג. וע' בארוכה מצות ראייה או"ח ג).

וחצר המוקפת מחיצות המרוחקות זו מזו; יש אומרים שדינה כמקום מגולה. אבל כשנפנה סמוך למחיצה, עכ"פ בתוך ד' אמות לה – מותר כשאחוריו לצד המחיצה, אפילו במערב. ואם הכותל במזרחו – יושב סמוך לו כשאחוריו למזרח. ובמקום שאפשר טוב להחמיר בזה – כי פירועו שלפניו פונה למערב.

אין שיעור למחיצה אלא כל שמסתירה את פירועו.

לדעת הגר"א יש להחמיר אפילו בהטלת מים בלבד לצד מערב, והמנהג להקל. ומסתבר שבמקומותינו שהולכים במכנסים גם להגר"א יש להקל (עפ"י משנ"ב ג).

דף טב

קטז. א. אלו הלכות והנהגות הנוגעות להתפנות ושאר עניני דרך ארץ ובריאות הגוף, הוזכרו בסוגיא?
ב. אלו הנהגות ולקחי מוסר למדנו בסוגיא מן המקראות שנאמרו בדוד?

א. הלכות והנהגות בענין התפנות: אין נפרעים (– מגלים עצמם) מעומד אלא מיושב. אין מקנחים בימין אלא בשמאל (מפני שהתורה ניתנה בימין. מימינו איש דת למו (רבא); מפני שהימין קרובה לפה (רבה בר בר חנה. וכן הביאו מרבי אליעזר: מפני שאוכל בה); מפני שקושר בה תפלין (ריש לקיש); מפני שמראה בה טעמי תורה (רבי עקיבא; רב נחמן בר יצחק).

א. לפי רוב הטעמים, אטר יד ימינו מקנח בשמאלו שהיא ימין כל אדם (עפ"י מגן אברהם ג. וע' מצות ראייה שם).

ב. אין לקנח באצבע האמצעית, שכורך עליה רצועה של תפלין (של"ה. מובא באחרונים).

אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים; מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקים. ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו. וכן סיפרו על רבי אמי ורבי אסי שהיו נכנסים ביחידות לבית הכסא שהמזיקים היו מצויים בו מאד, ולא הוזקו. אמרו, קבלה בידנו – צניעות ושתיקה בבית הכסא. [קבלה של יסורים – שתיקה (שלא יבעט בהם) ובקשת רחמים].

אף על פי שאין לדבר בבית הכסא, במקום מניעת נזק וכדו' מותר, כדרך שאמר רב ספרא לר' אבא להיכנס מפני שסבר שאם ימתין יסתכן, משום עמוד החזק.